

PREKAARI SUKUPUOLI

Eeva Jokinen

Prekarisoituminen tarkoittaa yleistä elämän haurastumista ja muuttumista yhä epävarmemmaksi. Talouden muutoksen kuvaajana käsite viittaa siirtymään fordistisesta, massatuotantoon ja massakulutuksen perustuvasta tuotannon muodosta post-fordistiseen ”variaation talouteen” (Boyer 2004), luovuutta, sosiaalisuutta ja joustavuutta korostavaan tuotantomalliin (Peltokoski ym. 2005; Neilsen ja Rossiter 2008). Yhteiskuntapolitiikan tasolla prekarisoituminen tarkoittaa sitä, että globaalin Pohjoisen hyvinvointivaltiolliset instituutiot murenevat ja ammattiyhdistysliikkeen ja poliittisen vasemmiston valta heikkenee (esim. General Intellect 2008; Berardi ei vuosil.).

Prekarisoitumisen prosessi alkoi 1970-luvulla, jolloin taloudellisen kasvun vauhti, työpaikkojen varmuus ja palkkatason nousu kehittyneissä maissa alkoivat hidastua kolmen ”hohdokkaan vuosikymmenen” jälkeen (Moulier Boutang 2011). Seuraukset alkoivat nousta pintaan 1990-luvun laman jälkeen ja suorastaan poreilevat nyt 2010-luvulla. Hohdokkaiden vuosikymmenten täystyöllisyyttä hipova tilanne, hyvä ammatillinen järjestäytymien, koulutuksen arvo ja palkkatyösuhteen lupaus säällisestä elämästä ovat hapertumassa. Fordistisen järjestelmän perustan muodosti pääoman ja työväen sosiaalinen kompromissi, ja sen purkautuminen on aiheuttanut paineita hyvinvointivaltion turvamekanismin toimintaan. Yleinen, globalisoitunut reaktio on ollut ns. uusliberalistinen ohjaus, jossa vapautetaan pääomia ja aktivoidaan ihmisiä aktiivisiksi ja kilpailukykyisiksi.

Palkkatyö on ollut keskeinen instituutio, jonka perustalle hyvinvointivaltion turvamekanismit ovat rakentuneet (Julkunen 2001). Prekarisoitumiskeskustelu liittyykin usein

työhön ja työelämän muutokseen. Suomessa keskustelu yhdistyy monen korvassa paskaduuni-sanaan. Termin lanseeraajat halusivat kiinnittää huomiota erityisesti nuorten työmarkkinoita koskeviin kohtuuttomuuksiin: nuorilla teetetään töitä, joihin he ovat yli- tai alikoulutettuja, heille ei makseta työehtosopimusten mukaista palkkaa eivätkä heidän työolonsa ole kunnossa, harjoittelutukia käytetään palkkojen polkemiseen. Nuoret suostuvat miltei mihin tahansa, koska heille kerrotaan, että vain se osoittaa heillä olevan oikeaa asennetta. (Peltokoski ym. 2006.) Paskaduuni-sanasta kuitenkin hermostuttiin, koska katsottiin sen halventavan työtä. Kaikki työ on arvokasta työtä, sanoi moni.

Työ on paljon muutakin kuin tapa järjestää yhteiskuntien varallisuus ja ihmisten hyvinvointi. Työelämän muutos ei ole pelkästään negatiivinen ilmiö, sillä se myös tekee mahdolliseksi yksilöllisten kykyjen moninaisen käytön sekä joustavan ja vaihtelevan työuran. Työssä voi hyvässä tapauksessa toteuttaa itseään ja sosiaalisuuttaan. Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa palkkatyö on ollut tasa-arvon ja täyden kansalaisuuden ”sarana” – mikä ilmenee hyvin esimerkiksi naisliikkeen tavoitteessa vapauttaa naiset kodista juuri palkkatyön avulla (Julkunen 2010). Keskustelu prekarisoitumisesta häiritsee näitä itsestäänselvyyksiä, kun se vaatii nykyisenkaltaisten työmarkkinoiden haastamista ja muistuttaa, että kenellä elää työstä ja työtä varten, tulee hyvin haavoittuvaksi kapitalismin logiikalle (Weeks 2011). Työelämän muutos asettaa uudella tavalla kysymyksen siitä, ”mitä on olla turvattu” (Castel 2007) vaihtelevien, osaaikaisten tai free lance -työsuhteiden, itsensä työllistämisen ja pienyrityttäjäyden yleistyessä.

Prekarisoituminen synnyttää oman logiik-

kansa mukaisesti häiritseviä yhteiskuntaryhmiä, jotka sekoittavat vanhoja, turvalliseksi koettuja järjestyksiä ja aiheuttavat ehkä pelkoakin. Guy Standing (2011) kutsuu prekariaattia peräti uudeksi ja vaaralliseksi globaalisti luokaksi, sillä hänen mukaansa vihaa ja ahdistusta on paljon liikkeellä. Prekariaatissa ei ole kuitenkaan kyse vain kärsimyksestä; se voi olla myös vastaus ihmisten solidaarisuuden, suojaamisen ja ”utooppisten agendojen” tarpeisiin. Prekariaatilla on mahdollisuus olla 2000-luvun ”hyvän yhteiskunnan airut”, kunhan se löytää ”äänen toimintaohjelmalleen”. (Standing 2011, vii.) Merkkejä tällaisesta on nähty viime vuosien kadunvaltaus- ja prosenttiliikkeissä.

Lauren Berlant (2011) kysyy, mikä voi yhdistää maailman prekaareja, kun nämä ovat niin erilaisia keskenään ja kun erot lisäksi muuttavat jatkuvasti muotoaan. Berlant’n mukaan mahdollinen yhdistäjä voisi olla uusi tunnerakenne, jota hän kutsuu ”julkaksi optimismiksi”. Se syntyy kun fordistiseen kasvuun ja vakauteen kuuluva ajatus (tulevasta) hyvästä elämästä muuttuu julkaksi, kun hyvinvointivaltiot ja niiden instituutiot haurastuvat (Berlant 2011). Erityisesti koulutuksen paikka muuttuu: kun fordistisen koulutuksen tehtävä on vahvistaa, varustaa ja suojata yksilöitä, postfordistinen koulutus tekee ihmisistä epävarmoja itseensä investoijia. Se palauttaa ihmiset jatkuvasti ”tehdasasetuksiin” (Vähämäki 2011). Koulutus ei välttämättä toimi myöskään sosiaalisen kohoamisen väylänä, mutta paljon muutakaan ei ole tarjolla ja siksi ihmiset ajattelevat, että jospa sittenkin vielä tämä koulu, tämä kurssi, tämä tutkinto (Jokinen ym. 2011). Siitä optimismiin julmuus.

Teoreettinen keskustelu prekarisoitumisesta häiritsee monia. Se askarruttaa laajoilla tilasto- ja kyselyaineistoilla operoivia tutkijoita, sillä prekarisoitumisen tendenssit

eivät hevin näy pre-prekaariin yhteiskuntaan sovitetuilla mittareilla (esim. Talous ja yhteiskunta -lehti 1/2010; ks. myös Kontula & Jakonen 2008) eikä kvantitatiivisella otteella ole helppo saada kiinni jotain ”tunnerakenteen” kaltaista. Kaikkein parhaiten prekarisoitumista on voitu ”mitata” tai empiirisesti arvioida työelämässä, eli on voitu arvioida työsuhteeseen, työoloihin, työssä koettavaan epävarmuuteen ja yleisesti työllisyyteen liittyviä tekijöitä. Yleisesti ottaen muutokset eivät näiden tietojen mukaan näytä dramaattisilta, mutta erilaiset uudet työnteon muodot (kuten vuokratyö ja itsensä työllistäminen) kyllä näkyvät tilastoissa (Pärnänen & Sutela 2011). Pyöriän ja Ojalan (2012) työolotutkimuksiin perustuvan tarkastelun mukaan kotimaisilla työmarkkinoilla ei ole kokonaisuutena tapahtunut merkittävää heikentymistä, vaikka alueellistuneet työmarkkinat aiheuttavat epävarmuutta talouskeskusten ulkopuolella asuville, ja lisäksi nuorten asemaan liittyy ongelmallista epävarmuuden kasautumista. Pyöriä ja Ojala (2012, 185) väittävätkin, että ”eteläeurooppalainen prekariaattikeskustelu on hivenen kritiikittä siirtynyt Suomeen”.¹

Prekaarisuusteoriat häiritsevät myös monia sukupuolentutkijoita. Kuten suuri osa yhteiskuntatutkimusta yleensä, myös prekarisoitumisargumentit ottavat yleensä annettuna naisten palkattoman koti- ja hoivatyön – niin paikallisissa kuin globaaleissa tarkasteluissa (Federici 2006). Kotitöitä ei yleensä analysoida yhtenä työn muotona ja organisoinnin tapana (Federici 2010; ks. myös alaviite 5). Sen sijaan monia prekaarisuuskeskusteluja vaivaa jonkinlainen naisliikenostalgia: feminismiä pidetään kapinan lähteenä ja prekariaatin esitaistelijana. Esimerkiksi Michael Hardt (1999) pitää ekofeminismiä ja Sara Ruddickin 1980-luvulla lanseeraamaa ”maternaalista ajattelua” prekariaatin mahdollisuuksina.

¹ On tärkeää, että teoreettiset ja empiiriset, laadullisilla aineistoilla ja tilastollisilla aineistoilla operoivat tutkijat väittelevät ja argumentoivat keskenään. Vain näin yhteiskunnallinen liikehdintä ja akateeminen diskurssi pysyvät hengissä. Ainakin toistaiseksi – Suomessa – prekarisoitumisteoreetikot ovat avanneet keskustelua ja konventionaalisemmat tutkijat reagoineet siihen esimerkiksi osoittamalla teoreetikoiden liioittelevan.

Prekaarisuuskeskustelujen oletettu subjekti on sukupuolen kannalta erityisen mielenkiintoinen. Vanhan teollisuustyön ja uuden luovan tietotyön oletettu subjekti on usein mies, mutta toisaalta affektiivisen osaamisen ja suhdetyön keskeisyys postfordismissa on herättänyt keskustelua työn naisistumisesta. On jopa provosoitu, että uusi prekaari työ on nainen (Morini 2007). Niinpä prekaarisuuskeskustelua on kritisoitu myös siitä, että se sekoittaa todelliset naiset, naisten tekemän työn ja metaforisen työvoiman ”naiseksitulemisen” (Mannevuola 2011, 48).

Prekarisoitumisteorioiden suhde arkeen on analoginen sukupuoleen suhtautumiselle: toisaalta arjessa katsotaan löytyvän voimaa ja radikaalisuutta, mutta varsinaisia arjen analyysijä on harvassa (ks. Koivulaakso ym. 2010). Prekarisoituminen tapahtuu ”todella” siinä mitä ihmiset tekevät arjessaan, siinä miten yhteiskunnallista muutosta tehdään tavalliseksi ja elettavaksi. Vaikka osa prekariaatista on äänekästä (esimerkiksi EuroMayday -liike, jonka kautta prekaarisuuskeskustelut nousivat Suomessa julkisuuteen 2000-luvun alussa), suurin osa prekaareista mutisee hiljaa itsekseen ja koettaa selvitä säällisesti päivästä toiseen. Tällaista mutinaa voi nähdä esimerkiksi kotoilussa (keskiluokan reagointi), ilmaisussa ”ihan sama” (nuorison reagointi) ja kaunassa, joka kohdistuu sekä valtaapitäviin että heikommassa asemassa oleviin (perinteisen työväestön reagointi). Arkinenkin prekarisoituminen koskettaa eri ryhmiä ja ihmisiä eri tavoin: epävarmuus työ- ja koulutusmarkkinoilla koskettaa suhteessa eniten keskiluokkia (Ehrenreich 2005), nuorison on kohdattava koventunut kilpailu haavoittuvassa elämänvaiheessa (Lähtenmaa 2011) ja perinteinen työväestö menettää asemiaan uuden globaalin työnjaon vuoksi.

Seuraavassa jatkan keskustelua prekari-soitumisesta ja sukupuolesta. Puutteistaan huolimatta prekarisoitumisteoria herättää

huomiota sekä näyttää käsitteellistävän ja selittävän jotain oleellista nykyisestä yhteiskuntaelämästä. Esittelen kolme erilaista prekarisoitumis-argumenttia ja mietin niiden suhdetta sukupuoleen. Selostan tarkemmin kaksi tutkimusta, joissa prekarisoitumista ja sukupuolta on tavallista eksplisiittisemmin tutkittu yhdessä. Kysyn, onko prekarisoitumisteorioissa ainesta tai mallia nykyelämään pureviksi feministisiksi työvälineiksi.

KOLME PREKARISOITUMISTA

Prekarisoitumiskeskustelussa voi erottaa kolme näkökulmaa: aikalaisanalyyttisen, eksistentiaalisen ja post-operaistisen. *Aikalaisanalyyttinen* debatti käyttää prekaarisuutta kuvailevana käsitteenä. Esimerkiksi Pierre Bourdieun (1998) mukaan globalisoituminen ja kansallismaiden heikentyminen aiheuttaa prekaarisuutta kaikkialle. Erityisesti työmarkkinat tai työsuhteet ovat muuttuneet prekaareiksi, ja tätä muutosta on tarkasteltu myös sukupuolikysymyksenä esimerkiksi reproduktion organisoinnissa (Vosko ym. 2009). Näissä keskusteluissa tunnistetaan vanhan, tavaratuotannolle nojaavan tuotantomuodon muuttuminen joksikin muuksi (jälkiteolliseksi, immateriaaliseksi, myöhäiskapitalistiseksi, postfordistiseksi tai yksinkertaisesti uudeksi taloudeksi), ja analysoidaan sen seurauksia työntekijöille.² Aikalaisanalyyttiselle keskustelulle on tyypillistä, että erilaisten yhteiskunnallisten muutosten kuten globalisoinnin ja pääomien, työvoiman, palvelujen sekä tavaroiden ”joustavan liikkumisen” ajatellaan aiheuttavan prekarisoitumista.

Yksi tällä tavalla ymmärretyn prekari-soitumisen keskeisiä prosesseja on työn – tai toisinaan talouden – feminisoituminen. Se ilmenee kahtena toisiinsa liittyvänä mut-ta erillisenä tendenssinä. Ensinnäkin naisia siirtyy globaalisti työmarkkinoille ja erilaiset

² Aikalaisanalyyttisen keskustelun populaari alahaara pitää prekarisoitumista synonyyminä pätkätoiden ja muiden epätyypillisten työsuhteiden lisääntymiselle. Työsuhteiden muutos onkin oleellinen osa prekarisoitumista, mutta se ei tyhjene pätkätoihin eikä edes epävarmuuteen työmarkkinoilla.

ammatit ja työtehtävät naisistuvat kaikenlaisilla aloilla, niin ammattihierarkian yläpäässä (esimerkiksi lääkärikunnassa, ammattipoliitikassa) kuin lattialla (call centereissä, hikipajoissa). Vain ylin ja alin ryhmä välttävät naisistumisen; kansainvälinen talouseliitti pysyy miehisenä linnakkeena ja siivoojat ja tiskarit ovat yhä useammin siirtolaismiehiä.

Toinen työn feminisoitumisen tendenssi on työolojen ja työsuhteiden muuttuminen sellaisiksi, jotka ovat olleet naisten aloilla tyypillisiä: lisääntyvää osa-aikaisuutta, määräaikaisuutta, alhaisia palkkoja, heikkoa työsuhteturvaa ja niin edelleen. Tässä valotuksessa työn feminisoituminen on yksi syy prekarisoitumiselle. Naisten ”tulo” työmarkkinoille on aiheuttanut ja aiheuttaa prekarisoitumista. Tämän tyyppisen väitteen esittää ainakin Nancy Folbre (2001), vaikka hän ei puhu prekarisoitumisesta vaan yleisesti globalisoitumisesta.

Teolliselle kapitalismille on teoriassa aivan sama, myyvätkö työaikaansa miehet vai naiset. Yvonne Hirdmanin (1990) ja Liisa Rantalaihon (1994) mukaan (teollinen) kapitalismi madaltaa sukupuolieroa ja toimii siten osittain päinvastoin kuin patriarkaatti, joka korostaa sukupuolieroa ja sukupuolten pitämistä erillään. Jos naiset myyvät, pakosta tai omasta tahdostaan, aikaansa halvemmalla kuin miehet, se on aivan pääoman logiikan mukaista. Markkinatalous myös leviää sellaisille alueille, jotka ovat kuuluneet ”naisten töihin”. Kun hoivaa ja kotitaloutta markkinoidaan, tämä tietyllä tapaa suosii naistyöntekijöitä, koska heillä katsotaan olevan alalle sopivia taitoja ja kykyjä. Postfordistinen kapitalismi menee vielä pidemmälle. Se kaupustelee niin sukupuolta kuin naisruumiin osia, esimerkiksi kohtuja ja istukoita (esim. Waldby & Cooper 2006; Jokinen 2010). Se flirttailee (post)feminismin kanssa ja on ottanut ideaalisubjektikseen menestyvän nuoren naisen (McRobbie 2007).

Toinen prekarisoitumiskeskustelun päähaara pitää prekaarisuutta perustavana inhimillisenä olosuhteena, *eksistenssimme* määrittäjänä. Tällaista ajattelua on kehitellyt muun muassa Judith Butler erityisesti kirjassaan *Frames of War* (2010). Siinä prekaarisuus on yleistynyt inhimillinen olosuhde tai tilanne, joka liittyy hyvinvointivaltioiden rapautumiseen.³ Yleistynyt prekaarisuus kyseenalaistaa individualistisen ontologian ja panee meidät sen sijasta kysymään, kuinka voimme ajatella tapoja tulla vastuullisiksi prekaarisuuden vähentäjiksi tai vastustajiksi. Hän ehdottaa lähtökohdaksi ”ruumiin sosiaalista ontologiaa”, koska ”ruumis on sekä pinnaltaan että syvimmältään yhteiskunnallinen ilmiö: ruumis altistuu toisille, ja se on jo lähtökohtaisesti haavoittuvainen”. (Butler 2010, 3.)

Ihmiset ovat siis prekaareja sosiaalisessa eksistenssissään: yleisesti haavoittuvia ja toisten armoilla. Butler huomauttaa kuitenkin, että prekaarisuus ei jakaannu reilusti eikä tasa-arvoisesti. Toiset ovat etuoikeutetumpia ja suojatumpia kuin toiset, ja siksi eksistentiaalinen prekaarisuus tulee hänen mukaansa yhdistää poliittiseen prekaarisuuden analyysiin. Yleinen prekarisoitumiskehitys tekee ihmisistä aina vain enemmän maailmaan heitettyjä. Haavoittuvuus, hädänalaisuus, riippuvuus muista sekä ruumiin kestävyys nousevat pintaan ja kielestä ja sosiaalisesta elämästä tulee keskeisiä selviytymisen keinoja. (Butler 2010, xvi.) Prekaarisuuden tunnistaminen voi saada konkreetin sosiaalipoliittisen muodon, sanoo Butler (2010, xxv). Hän tutkii kuitenkin sosiaalipoliittikkaa enemmän niitä mekanismeja, joilla media ja poliittinen keskustelu tekevät joidenkin elämistä tärkeämpiä kuin toisista, ja pitävät siten yllä prekaarisuuden epätasaista jakoa. Keskeinen osa Butlerin projektia on miettiä, kuinka olisi mahdollista katkaista ne psykologiset mekanismit, jotka

³ Butler sitoo moraalifilosofisen keskustelunsa melko löyhästi hyvinvointivaltioihin: hän ehdottaa että enemmän tai vähemmän eksistentiaalinen prekaarisuuden (precariousness) käsite yhdistetään poliittisempaan prekaarisuuden (precarity) käsitteeseen (Butler 2010, 3). On myös hyvä huomata, että Butlerin prekaarisuuskeskustelut liittyvät tiettyihin maailmanpoliittisiin ilmiöihin Gazassa ja Abu Ghraibissa.

johtavat tarpeeseen sulkea silmät ”toisten” hädältä ja kyseenalaistaa, mikä se ”me” on, joka on demokraattisten instituutioiden ja valtioiden ”sisäpuolella” (Butler 2010, 14).⁴

Butler on – myös sukupuolen analyysis- sään – siirtynyt omien sanojensa mukaan kohdentamaan prekaarisuuteen performatiivisuuden sijaan (Butler 2009, i). Hänen mukaansa performatiivisuudessa on kyse toimijuudesta ja sen ehdoista. Sama koskee myös prekaarisuutta, mutta toisesta kulmasta: toimijuuden uhan ja kontrollin menettämisen – tai saavuttamattomuuden – perspektiivistä. Sukupuoli ja prekaarisuus toimivat molemmat performatiivisesti, sulkemalla ymmärrettävyyden ja tavanomaisuuden ulkopuolelle niitä, jotka eivät sovi normiin. Tietyt sukupuolen ja seksuaalisuuden muodot ovat hyvin prekaareja; ne eivät tee subjekteja, niille ei ole (legitiimejä) sanoja, eivätkä niitä ”mutisevat” vaatimukset saa sijaa (Butler 2009, iii–xiii).

Kolmas prekaarisuuskeskustelun linja pohjaa autonomistiin tai operaistisiin materialistisiin keskusteluihin, ja kutsun sitä tässä *post-operaismiksi*. Sitä käydään sellaisissa nettijournaaleissa kuin *Mute*, *Ephemer*a, *Multitudes* tai *Fiberculture*. Se syntyi pääasiassa Italiassa yhtenä monista jälkimarxilaisista suuntauksista, ja siihen on sekoittunut aineksia fenomenologiasta ja jälkistrukturalismista. Operaismi tulee italiankielisestä työläistä tarkoittavasta sanasta ja autonomismi viittaa työläisten toimijuuteen ja aloitteellisuuteen. Post-operaismi näyttää vakiintuneen tarkoittamaan tässä tarkoitamaani teoriarypystä, jossa prekaarit työläiset ovat poliittisia subjekteja. Heitä löytyy erityisesti niin sanotusta luovasta työstä ja uudesta mediasta, mutta myös vanhoista palvelu- ja teollisuustöistä sen myötä kun näilläkin aloilla tiedosta, innovaatioista ja yhteistyöstä tulee arvonmuodostuksen kannalta aina vain keskeisempiä. Uudet työläiset muodostavat uuden luokan,

prekariaatin. Prekariaatilla on historiallinen mahdollisuus synnyttää uusi työväenliike vastustamaan kapitalismikoneen pyrkimystä muuttaa koko elämänaika työajaksi.

Franco Bifo Berardi (ei vuosil., 2) muotoilee kärjistäen, että vain lyhyen aikaa 1900-luvulla työläisten ja ammattiyhdistysliikkeen poliittinen paine pystyi asettamaan esteitä ”kapitalistisen dynamiikan luontaiselle väkivallalle”, ja tässä niitä auttoivat täystyöllisyys ja valtiollinen sääntely. Toisin sanoen prekarisoituminen liittyy pääoman ja työvoiman historialliseen kompromissiin globaalin Pohjoisen (erilaisissa) hyvinvointivaltioissa – ja erityisesti tuon kompromissin hajoamiseen. Brittitutkijat Neilson ja Rossiter (2008) väittävätkin, että prekarisoitumiskeskustelu on Länsi-Eurooppa-keskeistä. Jos asioita katsoo laajemmin – heidän esimerkkinsä koskevat Kiinaa ja Intiaa – näyttää prekaarisuus normilta ja fordistinen talousmalli poikkeukselta, episodilta. Heidän mielestään tämä heikentää prekaarisuus-käsitteen poliittista virkeyttä.

Kapea-alaisuuskritiikin voi hyödyntää: prekarisoitumis-analyysit on syytä kontekstualisoida mahdollisimman tarkkaan niin ajallisesti kuin maantieteellisesti. Esimerkiksi elämän epävarmuus kehkeytyy eri tavalla ennen fordismia ja sen jälkeen. Vaikka epätyypillisiä työsuhteita on ollut ennenkin (Suoranta 2009), niiden merkitys ihmisille saattaa olla toinen nyt kuin vaikkapa ennen sotia. Globaalin Pohjoisen hyvinvointivaltioissa on varmasti erilaista prekaarisuutta kuin Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa – tai Pohjois-Amerikassa. Silti prekarisoituminen ei ole ”sisäsyntyistä”. Sitä on mahdollista ymmärtää vain globaalissa tarkastelussa joka analysoi jotain hyvin lokaalia. Teenkin tässä retken suomalaisen prekaarisuuden jäljille Juha Siltalan ihmisten, tuotannon ja työvoiman välisten suhteiden muutosta koskevan analyysin avulla.

⁴ Berlant kaivaa Butlerin etiikasta sen implisiittisen ”progressiivisen subjektin”: kehityskykyisen, empaattisen toimijan, joka pystyy ylittämään lapsuuden traumat jos hänelle osoitetaan toisenlainen, eettisempi tie, jolla ”toiset” ovat yhtä murehduttavia kuin ”mekin” (Berlant 2011, 181).

VUOKRASOPIMUS JOKA EI OLE OMASSA TASKUSSA

Lakiterminä prekaari on tarkoittanut tilannetta, jossa maanvuokrasopimus on jonkun muun kuin vuokraviljelijän hallussa (Berlant 2011, 192). Tässä mielessä torpparit olivat aikansa prekaareja. Ihmiset ovat pyrkineet eroon epävarmasta ja elämää häiritsevästä tilanteesta taistellessaan hyvää ”säällisen elämän suhdetta”, kuten Siltala (2004) muotoilee, pääsyä ”häätöuhattomaan asumistasoon”. Siltala ei käytä prekarisoitumisen käsitettä eikä asemoi itseään suhteessa siihen, mutta hän jäljittää samaa muutosta kirjoittaessaan työelämän ”huononemisen historiaa”. Hän sanoo arvioivansa ”palkkatyötä sen mukaan, pääseekö sen tekijä nauttimaan työnsä tuloksista ja onko työn avulla mahdollista päästä vapaaksi henkilökohtaisesta mielivallasta vai ei” (Siltala 2004, 7). Sotien jälkeisessä taloudellisen kasvun, hyvinvointivaltion ja yhteiskunnallisten sopimusten hyvässä kehässä palkkatyö muuttui eksistentiaalisesta riskistä turvatekijäksi, vakinaiseksi työpaikaksi. (Siltala 2004, 44). Toimijoita olivat Siltalan (2004, 46) mukaan ammatillinen ja poliittinen liikehdintä, siis vasemmisto ja ay-liike: ”vallankumouksen uhka loi markkinatalouden ja demokratian yhteyden”.

Siltalan analyysissä yksi työelämän huononemisen juonne onkin politiikan huononeminen: vasemmisto, ammattiyhdistysliike tai politiikka ylipäättään eivät kykene puuttumaan työelämän käytäntöihin, vaan päinvastoin, ”politiikka esiintyy eksaktina menetelmä-tieteenä”, jota ei muka voi kyseenalaistaa. Lakoilta puuttuu toinen osapuoli eikä järjestäytyminenäkään lisäännä. Toinen Siltalan tunnistama työelämän huononemisen taso on työn tekemisen eetoksen muutos. Suomalaisen työeetoksen syvä pohjavirta on ollut mielivallasta vapautuminen, vertaisuuden tavoittelu ja oman reviirin luominen. Nämä pontimet ovat hapertuneet. Reviirin tavoittelu, joka on positiivisessa mielessä itsen arvo-stusta ja vapautta työnantajan mielivallasta,

on muuttunut työntekijöiden keskinäiseksi reviiritistelukseksi. (Siltala 2004, 10.)

Kolmas Siltalan tunnistama työelämän huonontumisen merkki koskee ”säällistä elämää”, jonka tavoittelu tai saavuttaminen on vaikeutunut. Säällinen elämä tarkoittaa aineellisesti naapureihin verrattavaa elintasoa sekä sitä, että työstä jää käteen tarpeeksi vapaa aikaa ja voimia tehdä jotakin vain omasta mielenkiinnosta. Tämä suhde, pääoman arvonlisäyksen palvelemiseen käytetyn ajan ja oman elämän ajan suhde, *säällisyys-suhde*, on Siltalan mukaan huonontunut. (Siltala 2004, 10.) Vuokrasopimus ei taaskaan ole omassa taskussa. Mutta vuokraisäntä on erilainen, tasku erilaisessa takissa ja säällinen elämä muuttuva määre.

Prekarisoitumisteorioita on kritisoitu feministisestä näkökulmasta huomauttamalla, että naiset ovat olleet aina prekaareja, ja että asiasta on noussut poru vasta kun hyvissä asemissa olevat, hyvin elintasoaan parantaneet miehet joutuvat kohtaamaan samoja uhkia kuin naiset (Dalla Costa 2002). Siltalan tarkastelusta voi nähdä, että prekaarisuus on ollut eri aikoina perustavasti erilaista. Sen sijaan sukupuolen roolia tai asemaa muutoksessa siitä ei voi lukea. Sotien jälkeisessä hyvässä kehässä, jossa toimijoita olivat ammattiyhdistysliikkeet ja poliittinen vasemmisto, naisilla oli keskeinen rooli erityisesti pohjoismaisessa mallissa: mallin yksi peruskivi on sukupuolten välinen tasa-arvo. Sitä tavoitellaan erityisesti palkkatyön ja julkisten hyvinvointipalvelujen välityksellä.

Naiset olivat aktiivisia toimijoita pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden rakentamisessa, vaikka joutuivat tekemään lukuisia kompromisseja saavuttaakseen toimijuuksia (Julkunen 1994). Julkunen ja Rantalaiho (1989) arvioivat, että ”naiset ottivat aloitteen modernin palveluvaltion varhaisen infrastruktuurin luomisesta” ja että aloite rakentui sekä varhaisen naisliikkeen yhteiskunnallisen äitiyden idealle että 1960- ja 1970-lukujen tasa-arvoon tähtäävälle valtiofeminismitille. Niin sanonut naisammatit syntyivät ideolo-

gisesti ja/tai käytännöllisesti naisammateiksi (sairaanhoitaja, kodinhoitaja, kotiavustaja, perushoitaja). Naisten ammatteja syntyi myös ammattien naisistumisen myötä (opettajat ja lääkärit). Julkunen ja Rantalaiho huomauttavat (1989), että kaikki reproduktioammat ovat sisältäneet alistussuhteen miehille – sairaanhoitaja lääkäriille, opettaja rehtorille – ja kun lääkärit ja opettajat nyttemmin usein ovat naisia, komento tulee byrokraateilta, konsulteilta tai ekonomisteilta. Naiset pääsivät töihin, mutta suomalaisia ja pohjoismaisia työmarkkinoita luonnehtivat edelleen vankka sukupuolen mukainen työnjako sekä erot palkkauksessa ja asemassa (esim. Valtioneuvoston selonteko 2010).

Lisäksi naiset myivät edellä kuvatut aloitteensa – siis nykykielellä innovatiivisuutensa ja yhteisen älynsä – hyvinvoinnin lisäämiseksi ja luovuutensa sen toteuttamiseksi halvalla. Suomalaisen hyvinvointivaltion kasvutekijöitä olivat muun muassa edullinen työvoima, henkilöstöryhmät, joiden ansiotaso on keskimääräistä alhaisempi ja henkilöstön vähäinen painostusvoima hajanaisen järjestäytymisen vuoksi. Kaikki tämä koski yleensä naisia. Kolmas kompromissi (”naisten töiden” ja huonon palkan ohella) olikin niin sanottu toinen vuoro: vaikka naiset palkkatyöläistyivät, toisin sanoen tulivat riippuvaisiksi palkkatyöstä toimeentulon ja sosiaaliturvan perustana ja samalla hoivaa siirtyi yksityisestä julkiseen, jäi naisille aika paljon hoivatehtäviä kotiinkin. Miehet eivät alkaneet hoitaa lapsia, siivota, tehdä ruokaa ja sisustaa koteja yhtäläisesti naisten kanssa. Tämä malli pitää pintansa yhä niin Pohjoismaissa kuin muissakin naisten korkeaan työvoimaosuuteen pyrkivissä maissa.

PAKOJA JA PAKKOJA

Yksi post-operaistisen keskustelun keskeisiä teoreettisia väitteitä on, että prekarisoituminen ei johdu globalisoitumisesta eivätkä prekaarit ole uhreja. Päinvastoin: prekaarit ovat

toimijoita ja aloitteellisia tekijöitä. Ihmiset osaavat jokapäiväisessä elämässään kieltäytyä ja paeta liikaa työtä, omistushaluisia työnantajia ja sietämätöntä riistoa, heittäytyä vetäjäntörmäksi tai vähintään mutista jotain. Post-operaistit korostavat, että kyky elää ja toimia on ensin, ja vasta sen jälkeen tulevat kontrollit ja keinot hallita työvoimaa. Tämän tyyppistä lähestymistapaa yhdistettynä yritykseen käsitellä moninaisia eroja, myös sukupuolieroa, edustavat Papadopoulos, Stephenson ja Tsi-anos kirjassaan *Escape Routes* (2008).

He aloittavat kertomalla tutun tarinan. Prekarisoituneessa yhteiskunnassa tunto hyvinvointivaltion tuottamasta turvallisuudesta ja ”patriarkaalisesta hyvinvointivaltion lupaukset demokraattisesta tasapainosta” (Papadopoulos ym. 2008, xvi) ovat hapertumassa. Tilalle nousevat erilaiset riskit ja tarve hallita niitä. Riskit eivät ole enää kansallisia, vaan ne ylittävät rajat samalla kun niiden hallinta kohdistuu sekä yksittäisiin ihmisiin että yleensä tilanteessa syntyvään yhteiseen elämään, uusiin mahdollisiin kokemuksiin ja ihmisten liikkumiseen. Näin on syntymässä jonkinlainen ”ruumiillistunut kapitalismi”, jossa ei niinkään riistetä ihmisten kokemusten tai kykyjen kokonaisuutta, vaan pikemminkin juuri kokonaisuus pilkotaan ja sitten joitakin sen osia käytetään. Juuri tästä pilkkomisesta, valikoimisesta ja hylkäämisestä syntyy prekarisoituminen niin elämänä kuin työnä. (Papadopoulos ym. 2008, xvi, 252.)

Ruumiillistuneen kapitalismin yhteiskuntapoliittinen hallinta edellyttää, että hylätään idea subjektista kokonaisena ja otetaan tilalle idea subjektien tai subjektin osien uudelleen yhdistelystä, väittävät Papadopoulos ja kumppanit (2008, 252). Tällaisesta osittamisesta ja uudelleen yhdistämisestä he ottavat haastatteluaineistostaan esimerkiksi akateemisesti koulutetun, joka työskentelee yhteyskeskuksessa (call centerissä) ja maahanmuuttajan, jolla on tietokoneasiantuntijan koulutus ja joka tekee töitä lastenhoitajana. Ruumiillistunut kapitalismi ottaa näiltä naisilta sen mitä se juuri nyt tarvitsee lisäarvon

tuotantoon: naisellistettua työvoimaa. Se irrotetaan subjektista (joka on koulutettu, jolla on oikeuksia, historia ja niin edelleen). Samaan aikaan jälkiliberaalit työvoima- ja koulutuspolitiikka sekä maahanmuuttopolitiikka sallivat tällaiset käytännöt. (Papadopoulos ym. 2008, 255.)

Post-operaistisen teorian myötäisesti Papadopoulos ja kumppanit näkevät tilanteessa kuitenkin lähtökohtaista vastarintaa tai ”ylijäämää”: sellaista sosiaalista tai elävää elämää, toimintakykyä, yhdessä tekemistä ja elämistä, suhteita ja tunteita, joita ei ainakaan vielä ole kaapattu lisäarvon tuotantoon. Papadopoulos ja kumppanit sanoutuvat selkeästi irti sellaisesta prekarisointumiskeskustelusta, jossa prekarisointuminen on jotain, mitä tapahtuu globalisaation ja sen uus- tai jälkiliberaalin hallitsemisyrittäksen *seurauksena* ihmisille. Heidän mielestään prekarisointuminen ei ilmene seurauksina, vaan kaksoisliikkeenä, jossa postfordistinen tuotanto tarvitsee ihmisten sosiaalisuutta, tunteita ja kykyä toimia yhdessä, tehdä innovaatioita ja olla autonomisia, samalla kun se yrittää pilkkoa ja yhdistää ihmisistä nämä ominaisuudet käyttöön. Juuri prekaarissa elämässä on aina ylimääräistä sosiaalisuutta ja subjektiivisuutta, sellaista joka ei vastaa suoraan työelämän tarpeisiin. (Papadopoulos 2008, 231.)

Metodologisesti Papadopoulos ja kumppanit (2008, xiii) päättelivät, että vastarinnan tai tuon kuvatus ylijäämän voi empiirisesti löytää vain päivittäisestä, kovasta ja joskus kivuliaasta arjesta ja sen käytännöistä *ennen kuin* kontrollimekanismit kaappaavat ne. Prekarisointumisteoreettisesta näkökulmasta arki on muuttunut yhteiskunnallisten instituutioiden mukana siirryttäessä fordismista

postfordismiin. Fordistisessa tuotannossa arki (ja reproduktio) ovat produktiosta erillään, sen ulkopuolella. Toisaalla on työ ja toisaalla on perhe. Vaikka tehtaissa ja konttoreissa on arkisia käytäntöjä ja ihmiset esimerkiksi hoivaavat toisiaan vaikkapa keittämällä kahvia, arki ja hoiva eivät ole lisäarvon suoranainen lähde. Perheissä taas ei tehdä työtä vaan uusinnetaan työvoimaa, se on arkea.⁵ Vaikka jako ei käytännössä ole koskaan ollut selvä, postfordismissa kahden sfäärin dikotomia sekoittuu lopullisesti: arki ei jäsennny tuotannon ulkopuoliseksi, avustavaksi käytännöksi, vaan valuu tuotantoon (Hochschild 1997; Jokinen 2005; Gregg 2011). On ylipäänsä epäselvää, mikä on arkea ja mikä ei-arkea. Onko vaikka naapurin kanssa rupattelu arkinen rutiini ja levähdyshetki, sosiaalinen velvollisuus vai syntyykö samalla innovaatio, verkosto tai uusi tapa toimia? Joka tapauksessa tuossa rupattelussa on aineksia sekä yhteiseen kieltäytymiseen ja autonomiseen toimintaan että yksilösubjektin pilkkomiseen ja osien uudelleenyhdistelyyn.

Tässä Papadopoulos ja kumppanit näyttävät osuvan johonkin hyvin olennaiseen. Post-operaistisille teoreetikoille on yleistä ajatella, että koska nykykapitalismi perustuu yhä enemmän ihmisten älyllisille, kielellisille, tunteellisille ja suhdekyvyille, sen on annettava ihmisten olla autonomia, vapaita, luovia ja sosiaalisia (esim. Lazzarato 2006; Hardt & Negri 2009). Yhteiskuntapolitiikka suorastaan pakottaa ihmiset vapaiksi ja liikkuviksi. Papadopoulos ja kumppanit sijoittavat nämä prosessit arkeen ja yrittävät tarkastella arkea empiirisesti. He saavatkin kuullakseen tutulta kuulostavia kuvauksia prekaarien arjesta, joihin jo yllä lyhyesti viittasin. Mutta samalla

⁵ Useat post-operaistiset analyysit pakenevat reproduktiota ja hoivaa – ja siten myös naisia ja sukupuolta – aivan kuten länsimaisen tieteen kaanon, joka on operoinut satoja vuosia ottamatta huomioon naisten palkatonta työtä. Myös monet naiset pakenevat hoivaa monista syistä. Se muistuttaa ihmisten haavoittuvuudesta eikä sovi yhteen itsenäisen, modernin naisen kuvan kanssa (Precarias a la deriva 2009). Useat naiset myös pakenevat hoivaa siksi että sitä tyrkytetään heille joko seksistisin tai rassistisin perustein. Paradoksaalista ehkä, mutta jätän tässä artikkelissa vähälle huomiolle juuri ne post-operaistisessa kehikossa toimivat tutkimukset, joissa hoiva on asetettu teoretisoinnin keskiöön, erityisesti Precarias a la deriva -kollektiivin yhteistutkimuksen *Hoivaaajien kapina* (2009) sekä Encarnación Gutiérrez-Rodríguezin tutkimuksen *Migration, Domestic Work and Affect* (2010). Katso myös Jokinen & Veijola (2012) ja Jokinen ja Jakonen (2011).

kun he osuvat ruumiillisen kapitalismin kipupisteeseen, tuohon pilkkomisen ja uudelleen yhdistämisen, autonomian ja kontrollin, paon ja pakon kaksoiskiarteeseen, he kadottavat sukupuolen – aivan kuten suurin osa prekaarisuusteoreetikoista.

Papadopoulos ja kumppanit analysoivat sukupuolta työn feminisoitumisen kautta. Papadopoulosen ja kumppanien mukaan fordistinen sukupuolen mukainen työnjako muuttuu siten, että reproduktiivinen työ osittain sulautuu post-fordistisiin tuotantoprosesseihin, paljolti prekaarin työn kautta, ja tämän myötä naistyövoiman hyväksikäytön muodot läpäisevät tuotantomuodon uusilla tavoilla. Naisellistettu työ on ikään kuin ruumiin pilkkomisen ja uudelleenyhdistelyn paraatiesimerkki. Mutta sukupuoli yhteiskunnallisena, prekarisoitumisen kanssa yhdessä ja mahdollisesti erikseen toimivana mekanismina, ikään kuin sulaa pois viimeistään siinä vaiheessa, kun tutkijat lisäävät analyysiinsä mukaan ei-humaanin aineksen:

Yksilöllinen ruumis vain näyttää yksilöltä silminnähtävänä ruumiillisena muotona, mutta todellisuudessa siitä tulee geneettinen lähde, automatisoitu asiakas, viruksen kantaja, muodostelma kompetensseja, itsensä luova taitojen yhteenliittymä, rekisteri ja koodi, ruumis joka kykenee äärimmäiseen mobiilisuuteen, aktantti kantasolujen yhdyskunnassa. (Papadopoulos 2008, 252.)

Lennox muotoilu muistuttaa joistakin post-modernistisista yhteiskuntateoreetikoista, jotka puhuivat subjektin kuolemasta samaan aikaan kun naiset historiallisesti alkoivat saada kiinni subjektuuden reunasta kansalaisina, poliittisina ja seksuaalisina toimijoina (esim. Braidotti 1993). Siksi olisi tarpeen kehittää sellainen ymmärrys sukupuolesta, joka ei hajota sukupuolta esimerkiksi ”muodostelmaksi kompetensseja”, vaan tajuaa niiden lisäksi sukupuolen muita mahdollisia ilmenemisen muotoja. Tällaisia voisivat olla sukupuoli kollektiivisena resurssina, kuten aiemmin selostetussa aloitteellisten pohjoismaisten naisten tapauksessa ja jokin eriytymätön

sukupuolisuus, jota ei ole vielä pilkottu eikä yhdistelty ja jolle ei ehkä ole nimeäkään. Voiko siitä puhua, vai johtaako nimeäminen heti kontrolliin? Myös näitä sukupuolisuuksia voi ruumiillinen kapitalismi riistää, mutta ne voivat olla myös ylijäämää, sellaista jota ei saa kiinni.

JULMA HYVINVOINTIVALTIO

Lauren Berlant käy läpi erilaisia prekaarisuuskeskusteluja kirjassaan *Cruel Optimism* (2011) ja havaitsee että kaikista eroista huolimatta keskusteluja yhdistää havainto siitä, että prekaarisuus on alkanut 2000-luvulle tultaessa koskettaa myös aiemmin prekaarisuudelta suojattuja ryhmiä (erityisesti koulutettua keskiluokkaa). Toiseksi niitä yhdistää prekaarisuuden kiinnittäminen uudenlaiseen tunnerakenteeseen. Prekarisoituminen ei ole vain muutos yhteiskuntasopimuksessa, vaan muutos myös ihmisten tavoissa ja tarpeessa kokea itsensä toimintakykyiseksi ja olonsa turvalliseksi. Berlant (2011, 194–200) sanookin, että koska keskenään erilaiset sukupuoleen, luokkahistorioihin, paikkaan, rotuun ja poliittisiin etuoikeuksiin liittyvät erot johtavat yhtä kaikki prekaariin tilanteeseen, prekariaatti on perustavasti affektiivinen luokka. Sen sijaan jää nähtäväksi, syntykö tilanteesta globaali luokkatoimija proletariaatin tavoin.

Berlant tunnistaa ”oudon koherenssin”, joka vallitsee uusliberalististen intressien (vapauden, joustavuuden, valinnanvaran), psykoanalyttisen teorian historiallisen tehtävän (luoda ihmisille kykyjä joilla elää ja voida hyvin epävarmoissa ja sekavissa tilanteissa) ja radikaalien teoreettisten sitoumusten (kuten esimerkiksi edellä luonnostellun post-operaismin) kesken. Hänen mielestään koherenssista voi päätellä jo mainitun prekaarin luokan affektiivisuuden, ja lisäksi sen, että tälle uudelle luokalle on tärkeää sopeutuminen prekaarisuuden *tuntoisuuteen*. Tämä puolestaan dramatisoi nykytilanteen. Tilanne on päällä koko ajan, tilanne, jossa ihminen tietää olevansa, mutta josta ei tiedä miten päästä pois.

Tämä luo uuden prekaari julkisuuden, jossa tilanteista ja niiden ratkaisuista keskustellaan – tyypillisesti tietysti sosiaalisessa mediassa. (Berlant 2011, 195-197.)

Berlant on aiemminkin tarkastellut, miten sukupuoli ja seksuaalisuus jäsentävät niitä tapoja, jolla ihmiset kiinnittyvät erilaisiin affektirakenteisiin. Esimerkiksi pohjois-amerikkalainen ”naiskulttuuri” on pitänyt yllä naislupausta, eli lupausta intiimistä ja palkitsevasta heteroseksuaalisesta suhteesta hyvän elämän olennaisena osana. Lupa ei ole kuitenkaan yksitasoinen, sillä sen toiminnan ikään kuin varmistaa ja vahvistaa samassa naiskulttuurissa kanavoituva ”naisvalitus”, sekoitus feminismiä ja antifeminismiä, tyytymättömyys siihen, että lupa ei pidäkään. Toisin sanoen esimerkiksi yksi ja sama elokuva sekä rakentaa lupausta että kanavoi valitusta, näyttää onnellisen heteroparin ja naisten keskeisen marinan siitä, kuinka miehet eivät koskaan tee mitään kotona, juovat liikaa tai tekevät liikaa töitä. (Berlant 2011.)

Kuvatun kaksoisprosessin logiikka toimii aiemmin mainitsemassani julmassa optimismissä: ihmiset tavoittelevat jotain, tyypillisesti hyvää elämää kouluttautumisen kautta, vaikka lupauksen hauraus on yleisesti tiedossa. Vastaavasti voi pohjoismaisessa tai suomalaisessa kontekstissa tarkastella niitä affektirakenteita, joita pohjoismaisen hyvinvointivaltio pitää yllä ja jotka auttavat ihmisiä jaksamaan ja elämään – tai sitten eivät auta. Nämä rakenteet ovat historiallisesti sukupuolittuneet, ajatellaan vaikkapa vahvan suomalaisen naisen hahmoa tai utopiaa pohjoismaisesta tasa-arvosta, jonka keskeinen pilari on sukupuoli. Pohjoismaiset hyvinvointivaltiot pärjäävät yleensä erinomaisesti kansalaisten onnellisuutta tai hyvinvointia koskeissa vertailuissa ja hyvinvointivaltioilla on kansalaisten tuki. Muutoksia on kuitenkin tapahtunut: tasa-arvon sijaan tavoitellaan yhä useammin

kilpailua ja yksilöllistä aktiivisuutta (esim. Palola 2010). Tapahtuneesta muutoksesta huolimatta sosiaali- ja terveydenhuollon sekä opetus- ja koulutoimen asema Suomen valtion menorakenteessa on keskeinen. Uusi kilpailukyky politiikka ei ole syrjäyttänyt hyvinvointipolitiikkaa, vaan niitä on koettu liittää toisiinsa ”yhtä lailla innovaatioiden, teknologisten sovellusten ja tuotteistamisen kuin aktiivoinnin, kannustimien ja yksilönvastuun vahvistamisen kautta”. (Hänninen 2010, 94.)

Suomalainen hyvinvointipolitiikka on perustunut (heteroseksuaaliselle) sukupuolten tasa-arvon idealle, kahden elättäjän ydinperheelle ja elinikäiselle palkkatyösuhteelle. Se on luvannut naisille yhtä paljon tai melkein yhtä paljon; se on myös edellyttänyt kouluttautumista, palkkatyötä ja tavanomaista tasa-arvon reflektointia (ks. Jokinen 2005). Tulla subjektiksi suomalaisessa hyvinvointivaltiossa on ollut *kollektiivinen* resurssi, siis periaatteessa (mutta ei käytännössä) kenen tahansa naiskansalaisen saavutettavissa olevavainavara.⁶ Nykyinen tilanne, jossa yhdistellään kilpailukyky politiikkaa tasa-arvon hyvinvointipolitiikkaan, johtaa ainakin paikoitellen naisten kannalta julmaan hyvinvointivaltioon. Kollektiivinen naisresurssi yksilöllistyy ja hämärtyy. Katariina Mäkinen (2012) toteaa työelämävalmennusta käsittelevässä tutkimuksessaan, että juuri sukupuolen (ja luokan) yksilöllistäminen on tapa, jolla nykyinen kapitalismi ottaa haltuunsa uusia elämän alueita. Siten esimerkiksi Papadopouloksen ja kumppaneiden väite siitä, että ruumiillinen kapitalismi pilkkoo yksilön, saa lisäkierteen: sukupuoli yhteiskunnallisena valtasuhteena tekee edelleen ihmisistä yksilöitä ja sitten ”vapauttaa” heidät hyväksi työvoimaksi, hyväksi työntekijöiksi, hyväksi tyypeiksi, joustaviksi ja muutosvalmiiksi – ja samalla yksinäisiksi.

Berlant’n ”naisvalituksen” kotimainen

⁶ Pohjoismaista tasa-arvoa on arvosteltu siitä että se solmii sukupuolten tasa-arvo-sopimuksen mutta vähättelee muita eroja tai peräti sulkee niitä pois (Lister 2009). Maahanmuuttajien, yksin elävien ja seksuaalisten vähemmistöjen sekä erilaisten (muiden) prekaarien mahdollisuus elää tavallista tasa-arvoista arkea on käytännössä edelleen huomattavan vaikeaa.

vastine, ”vahva suomalainen nainen” saa Mäkisen (2012) tulkinnassa⁷ sijansa kierolla tavalla: sukupuoli on resurssi, mutta yksilöllistetty. Epätasa-arvosta *selviytyminen* on osa ammatillista kyvykkyyttä ja sukupuolten eriarvoisuus toimii välineenä yksittäiselle naiselle osoittaa potentiaalinsa (olla hyvä jätkä). Koska sukupuoli on yksilöllinen resurssi, epätasa-arvosta valittaminen on osoitus epäpätevydestä. Kyseessä on julma tasa-arvo.

VÄLINEITÄ KÄYTTÖÖN

Tarkoitukseni on ollut hakea työvälineitä nykyajan feministiseen analyysiin. Prekarisoituminen sekä käynnissä olevia yhteiskunnallisia prosesseja kuvaavana käsitteenä että kimpuna teoreettisia väitteitä kohdentaa tutkimaan tuotantomallia ja työntekijöitä aktiivisina, autonomisina toimijoina. Osa tulkinnoista korostaa tuotannon ja toimijoiden välistä kaksoiskierrettä. Toimijat ovat autonomiaa ja erityisen vapaita, varsinkin vapaita kaikenlaisiin tunteisiin ja toimintaan tunteet pinnassa. Tämä autonomia on tullut mahdolliseksi juuri prekarisoitumisen myötä, ja samaan aikaan uusi talous rikkoo ja kombinoi vapautta minkä ehtii tehdäkseen sillä voittoa. On melko epäselvää, miten sukupuolelle tässä kaksoiskierteessä käy. Uusi talous epäilemättä rikkoo sitä performatiivisuuden logiikkaa, jolla sukupuoli toimii normien, voimaansaattamisen ja vaikutelman antamisen kehässä, jossa sukupuolen jatkuvuus syntyy arkisista, ruumiillistuneista tavoista. Posfordismi ylipäätään ei pidä tavoista. Mutta mikä on tilalle tulevan tavattomuuden tai tavan rikkomisen muoto, ilmiasu; mitkä seuraukset ja mikä laajuus; sitä ei vielä tiedetä.

Prekarisoitumisteorioiden nostavat esiin myös ammattiyhdistysliikkeet, puolueet ja muut kollektiiviset liikkeet. Tässä on ilmeinen haaste feministiselle ammattiyhdistystutkimukselle samoin kuin naisliikkeen historiaa

ja mahdollisuuksia arvioivalle tutkimukselle. Voisi myös pohtia, mikä on feminismin ja nykyisen poliittisen vasemmiston välinen suhde. Erityisesti erilaisten hyvinvointivaltioiden roolia prekarisoitumisessa voisi tarkastella vielä huomattavasti lisää. Pohjoismainen hyvinvointivaltio on menettänyt paljon niistä piirteistä, joiden ansiosta sitä on kutsuttu naisen parhaaksi ystäväksi. Kilpailukyky politiikka ”tehostaa” ja suorastaan hävittää niitä rakenteita, malleja ja etiikkaa, joille naiset hyvinvointivaltiota kaikkine kompromisseineen rakensivat (esim. Henriksson & Wrede 2004; Eräsaari 2010). Samalla sukupuoli kollektiivisena resurssina haurastuu. ”Kunhan käyt koulut ja hankit työpaikan” on toiminut suomalaiselle naiselle lupauksena hyvästä elämästä (ja antanut sen jälkeen luvan pariutua ja hankkia lapsia). ”Mutta se ei välttämättä riitä” on noussut vanhan lupauksen lisävaatimukseksi, jonkinlaiseksi julmaksi kehykseksi. Ja toden totta, nyt naiset tekevät valtavasti töitä, mitä tahansa töitä, opiskelevat monta tutkintoa ja yrittävät kaikkensa, jotta karttaisivat sitä, mitä ”se ei välttämättä riitä” mahdollisesti tarkoittaa.

Joidenkin prekarisoitumisteorioiden mukaan toimivat ihmiset ovat askelen edellä ja voivat luoda vaikka uudenlaista kollektiivista sukupuoliresurssia, esimerkiksi näin:

Tehän ootte jo oikein
kun te ootte vaan just noin
Kaikki mitä te teette
ja se miten te ootte
Hunninko maailmankartalle

(PMMP, *Tytöt* albumilta *Rakkaudesta*, sanat Paula Vesala & Mariska.)

YTT Eeva Jokinen on yhteiskuntapolitiikan professori Itä-Suomen yliopistossa, Joensuun kampuksella. Hän toimii projektin Huokoinen työ. Työnteon, hoivan ja koulutuksen uudet järjestykset johtajana.
eeva.jokinen@uef.fi

⁷ Mäkinen ei viittaa Berlant:iin tässä yhteydessä.

- Berardi, Bifo no date: *Info-labour and precarisation*. <http://www.generation-online.org/t/infolabour.htm>.
- Berlant, Lauren 2008: *The Female Complaint. The Unfinished Business of Female Sentimentality in American Culture*. Duke University Press, Durham & London.
- Berlant, Lauren 2011: *Cruel Optimism*. Duke University Press, Durham & London.
- Bourdieu, Pierre 1998: *Prekarität ist überall*. <http://www.erlkoenig-blog.de/owl/Documents/2012/02/bourdieu1.pdf>
- Boyer, Robert 2004: *The Future of Economic Growth*. Edward Elgar, Cheltenham.
- Braidotti, Rosi 1993: *Riitasointuja*. Vastapaino, Tampere. Suomennos Päivi Kosonen et al.
- Butler, Judith 2010: *Frames of War. When is Life Grievable?* Verso, London & New York.
- Butler, Judith 2009: Performativity, Precarity, and Sexual Politics. *AIBR* 4:3. <http://www.aibr.org/antropologia/04v03/criticos/040301b.pdf>
- Castel, Robert 2007: *Sosiaalinen turvattomuus: mitä on olla turvattu?* Kela, Helsinki.
- Dalla Costa, Maria 2002: *The door to the garden: feminism and Operaismo*. A paper on the history of Italian Marxist feminism given at the seminar on Operaismo ("workerism") held in Rome, June 2002. <http://www.generation-online.org/p/fpdallacosta1.htm>
- Ehrenreich, Barbara 2005: *Petetty keskiluokka*. Vastapaino, Tampere. Suomennos Natasha Viokkinen.
- Eräsaari, Leena 2010: Miksi hyvinvointivaltio on tärkeä naisille? Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, Tampere, 119–139.
- Federici, Silvia 2006: *Precarious Labor: A Feminist Viewpoint*. <http://inthemiddleofthewhirlwind.wordpress.com/precarius-labor-a-feminist-viewpoint/>.
- Federici, Silvia 2010: On Affective Labor. Teoksessa Michael Peters & Ergin Bulut (toim.) *Cognitive Capitalism, Education, and Digital Labor*. Peter Lang, New York, 57–74.
- Folbre, Nancy 2001: *The Invisible Heart*. Economics and Family Values. The New Press, New York.
- General Intellect 2008: *Vasemmisto etsii työtä*. Like, Helsinki.
- Gregg, Melissa 2011: *Work's intimacy*. Polity Press, Cambridge.
- Gutiérrez-Rodríguez, Encarnación 2010: *Migration, Domestic Work and Affect. A Decolonial Approach on Value and the Feminization of Labor*. Routledge, London & New York.
- Hardt, Michael 1999: Immaterial Labor. *Boundary* 26:2, 89–100.
- Hardt, Michael & Antonio Negri 2009: *Commonwealth*. Harvard University Press, Harvard.
- Henriksson, Lea & Sirpa Wrede (toim.) 2004: *Hyvinvointityön ammatit*. Vastapaino, Tampere.
- Hirdman, Yvonne 1990: Genussystemet. Teoksessa *Demokrati ock makt i Sverige*. SOU 44.
- Hochschild, Arlie Russel 1997: *The Time Bind. When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. Metropolitan Books, New York.
- Hänninen, Sakari 2010: Jakovaltiosta kilpailuvaltioon. Teoksessa Sakari Hänninen, Elina Palola & Maija Kaivonurmi (toim.) *Mikä meitä jakaa? Sosiaalipoliittikkaa kilpailuvaltiossa*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Teema 7, 83–110.
- Jokinen, Eeva 2005: *Aikuisten arki*. Gaudeamus, Helsinki.
- Jokinen, Eeva 2010: Kodin, työn ja talouden uusi järjestys. *Janus* 18:1, 48–60.
- Jokinen, Eeva & Mikko Jakonen 2011: Rajaton hoiva. Teoksessa Jokinen, Eeva, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.) 2011: *Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Tutkijaliitto, Helsinki, 118–141.
- Jokinen, Eeva, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.) 2011: *Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Jokinen, Eeva & Soile Veijola 2012: Time to hostess: reflections on borderless care. Teoksessa Claudio Minca & Tim Oakes (toim.) *Real Tourism. Practice, Care, and Politics in Contemporary Travel Culture*. Routledge, London & New York, 38–53.
- Julkunen, Raija & Liisa Rantalaiho 1989: *Hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmä: tutkimussuunnitelma*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita, 56. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Julkunen, Raija 1994: Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson ja Ritva Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere, 179–202.
- Julkunen, Raija 2001: *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Vastapaino, Tampere.
- Julkunen, Raija 2010: *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Vastapaino, Tampere.
- Koivulaakso, Dan, Anna Kontula, Jukka Peltokoski, Miika Saukkonen & Tero Toivanen 2010: *Radikaaleinta on arki*. Into, Helsinki.
- Kontula, Anna & Mikko Jakonen 2008: Prekarisaatio ja työn tutkimuksen politiikat. Teoksessa *Kurjan ääni: osa I Yliopistotyöläiset*. Juhlakirja Leena Eräsaarelle 31.12.2008. http://www.leenaerasaari.fi/pdf/KurjanAani_voll.pdf
- Lazzarato, Maurizio 2006: Immaterial Labor. Teoksessa Paolo Virno & Michael Hardt (toim.) *Radical Thought in Italy: A Potential politics*. Minneapolis University Press, Minneapolis, 142–156.
- Lister, Ruth 2009: A Nordic Nirvana? Gender, citizenship, and social justice in the Nordic welfare states. *Social Politics* 16:2, 242–278.

- Lähteenmaa, Jaana 2011: Nuoret työttömät ja ylivi-
ritetty toimijuus. *Nuorisotutkimus* 29:4, 47–60.
- Mannevuori, Mona 2012: Ja sit se työ tulis naiseksi?
Prekaarit työmarkkinat ja sukupuoli. *Naistut-
kimus–Kvinnoforskning* 24:4, 47–52.
- McRobbie, Angela 1997: Top Girls? Young women
and the post-feminist sexual contract. *Cultural
Studies* 21:4–5, 718–737.
- Morini, Cristina 2007: The feminization of labour
in cognitive capitalism. *Feminist Review*,
87:1, 40–59.
- Moulier Boutang, Yann 2011: *Cognitive Capital-
ism*. Polity Press, Cambridge & Malden.
- Mäkinen, Katariina 2012: *Becoming Valuable
Selves. Self-Promotion, Gender and Individu-
ality in Late Capitalism*. Acta Universitatis
Tampereensis; 1732, Tampere University Press,
Tampere.
- Neilson, Brett & Rossiter, Ned 2008: Precarity as
a Political Concept, or, Fordism as Exception.
Theory, Culture & Society. 25:7–8: 51–72.
- Palola, Elina 2010: Sosiaalipolitiikka Lissabonin
strategiassa. Teoksessa Sakari Hänninen, Elina
Palola & Maija Kaivonurmi (toim.) *Mikä mei-
tää jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa*.
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
Teema 7, 27–52.
- Papadopoulos, Dimitri, Niamh Stephenson &
Vassilis Tsianos 2008: *Escape routes. Con-
trol and subversion in the 21st century*. Pluto
Press, London.
- Peltokoski, Jukka, Jussi Vähämäki, Mikko Jakonen
ja Akseli Virtanen 2005: *Postfordistisen työn
sanakirja*. [http://megafoni.kulma.net/index.
php?art=284&artp=2](http://megafoni.kulma.net/index.php?art=284&artp=2)
- Peltokoski, Jukka (2006). ”Postfordismi.” Teok-
sessa Jakonen, Peltokoski & Virtanen (toim.):
Uuden työn sanakirja. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Peltokoski, Jukka, Mikko Jakonen ja Jussi Väh-
ämäki 2006: *Paskaduunit ja työkyvyn yh-
teiskunta*. [http://megafoni.kulma.net/index.
php?art=357](http://megafoni.kulma.net/index.php?art=357)
- Precarias a la deriva 2009: *Hoivaajien kapina*.
Tutkijaliitto, Helsinki.
- Pärnänen, Anna & Hanna Sutela 2011: *Työn teke-
misen uudet muodot ja tilastot*. Hyvinvointi-
katsaus 4. [http://www.stat.fi/artikkelit/2011/
art_2011-12-12_002.html](http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-12-12_002.html)
- Pyöriä, Pasi & Satu Ojala 2012: Työn prekarisaatio
ja kasautuva epävarmuus. *Hallinnon Tutkimus*
31:39, 171–188.
- Rantalaiho, Liisa 1994: Sukupuolisopimus ja Suo-
men malli. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea
Henriksson ja Ritva Nätkin (toim.) *Naisten
hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere, 9–30.
- Siltala, Juha 2004: *Työelämän huonontumisen lyhyt
historia*. Otava, Helsinki.
- Standing, Guy 2011: *The Precariat. The New
Dangerous Class*. Bloomsbury, London &
New York.
- Suoranta, Anu 2009: *Halvennettu työ. Pätikätyö
ja sukupuoli sopimustyhteiskuntaa edeltävissä
työmarkkinakäytännöissä*. Tampere, Vas-
tapaino.
- Talous ja yhteiskunta* 38:1, 2010, Palkansaaajien
tutkimuslaitos.
- Waldby, Catherine & Melinda Cooper 2006: *The
Biopolitics of Reproduction: Post-Fordist
Biotechnology and Women’s Clinical Labour*.
Global Biopolitics Research group, Working
paper No. 15.
- Weeks, Kathi 2011: *The Problem with Work.
Feminism, Marxism, antiwork politics, and
postwork imaginaries*. Duke University Press,
Durham.
- Valtioneuvoston selonteko 2010: *Naisten ja mies-
ten välisestä tasa-arvosta*. Sosiaali- ja ter-
veysministeriön julkaisuja 8. Helsinki.
- Vosko, Leah F., Martha MacDonald & Iain Camp-
bell 2009: *Gender and the contours of pre-
carious employment*. Routledge, London &
New York.
- Vähämäki, Jussi 2011: Tehdasasetusten palautta-
minen. Teoksessa Jokinen, Eeva, Jukka Kö-
nönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki
(toim.) *Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-
Karjalassa*. Tutkijaliitto, Helsinki, 163–189.

ABSTRACT

PRECARIOUS GENDER

Precarisation refers to a variety of processes within post-Fordist capitalism. As a concept and theory, it tries to capture the changes in the modes of production (from mass production to affective and cognitive labour) and in the new forms of waged labour, unemployment, and non-waged work. In everyday life, precarisation refers to a new situation where Fordist institutions, such as the nuclear family, education, the welfare state, and the labour union, become weaker and less able to protect people. As a theory, precarisation is neither unitary nor consistent, but consists of several different schools and elements. Accordingly, this article divides the discussion into three streams: the sociological mapping of precarity, the moral philosophy of existential precariousness, and the post-operaist theorisation of life and its potential in current capitalism. As theories of precarisation have been criticised by feminist scholars for ignoring gender, this article proposes a way of combining some of the main ideas of precarisation with its feminist critique. This will allow the creation and maintenance of critical tools for future feminist analysis.